ئۇيغۇر ئومۇمىي تارىخى

7 - توم

THE GENERAL HISTORY OF UYGHURS

VOLUME 7

نەبىجان تۇرسۇن

ئۇيغۇر ئومۇمىي تارىخى

7 - توم

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئومۇمىي تارىخى

(1944 - 1949)

1 - قىسىم

(ئىنقىلاب، ئۇرۇش ۋە سىياسەت)

UYGUR ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
ئۇيغۇر تەتقىقات ئىنستىتۇتى
UYGHUR RESEARCH INSTITUTE

مۇندەرىجە

نەبىجان تۇرسۇننىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى 11

كىرىش سۆز 15

مۇقەددىمە ئورنىدا 23

1 - باب: ئىككىنچى قېتىملىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ مەنبەسى 31

1 - پاراگراف: ئىنقىلابىنىڭ پارتلىشىدىكى سەۋەب - ئامىللار 31

ئىنقىلابىنىڭ نامى: شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابى 31

ئىلگىرىدىن مەۋجۇت مىللىي ئازادلىق، مۇستەقىللىق كۈرەشلىرى ۋە ئىدىيەسى 41

شەرقىي تۈركىستان - ئۇيغۇر قاتارلىق تۈرك خەلقىنىڭ ۋەتىنى 50

دىن ۋە ۋەتەن ئامىلى 53

مىللىي زىددىيەت ئامىلى 57

«خىتاي تاجاۋۇزچىلىرى»، «خىتاي مۇستەبىتلىرى» ۋە «خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى» نۇقتىئىنەزىرى 66

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قوللىشى ۋە تەسىرى 70

خىتاي زۇلۇمى: شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي زۇلۇمى 77

2 - پاراگراف: ئىنقىلابىنىڭ مەنبەسى ۋە تەشكىللىنىش 79

بىرىنچى قېتىملىق شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ بىۋاسىتە تەسىر كۈچى 79

ئىككىنچى قېتىملىق مىللىي ئىنقىلابىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ۋە مەنبەسى 83

مەخپىي قارشىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ باشلىنىشى 88

غۇلجىدىكى ياشلارنىڭ سىياسىي تەشكىلاتلىرى 91

3 - پاراگراف: قوزغىلاڭ ئارقىسىدىكى خەلقئارالىق مۇناسىۋەتلەردىكى ئۆزگىرىش 95

شىڭ شىسەينىڭ ستالىندىن يۈز ئۆرۈشى 95

شىڭ شىسەي يوسىف ستالىن -جاڭ كەيشى توقۇنۇشىدا 101

4 - پاراگراف: شىڭ شىسەي -خەلقئارا مۇناسىۋەت توقۇنۇش مەنبەسى 108

خىتاي گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ سىياسىي - مەمۇرىي تەدبىرى 108

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنى قوللىشىدىكى سەۋەب - ئامىللار 111
ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە تەسىرى ئامىلى 116
سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىڭ شىسەينى ئاغدۇرۇش قەتئىي قارارى 118
ئامېرىكىنىڭ شىڭ شىسەينى ئورنىدىن قالدۇرۇشتىكى رولى 131
ئامېرىكا مۇئاۋىن پرېزىدېنتى ۋاللاسې ئۈرۈمچىدە 136
جاڭ كەيشىنىڭ قارارى 139
5 - پاراگراف: جوڭ خىتاي مىللەتچىلىكى ۋە ئىجتىمائىي - مىللىي زىددىيەت 142
ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ۋەزىيەت 142
ئاز سانلىق خىتايلار ۋە كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلار: مىللەتلەر نوپۇسى تەڭپۇڭسىزلىقى 147
خىتاي جوڭ مىللەتچىلىك ھاكىمىيەت تەقسىماتى 154
2 - باب: ئىلىدا قوزغىلاڭ ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۇنياغا كېلىشى 165
1 - پاراگراف: ئىلى ئىنقىلابىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى مەخپىي قارشىلىق ھەرىكەتلىرى ۋە تەشكىلاتلار 165
سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكەتكە ياردەم بېرىشتىكى تاللىشى 165
سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالاھىدە ھەرىكەتلىرى 173
ئازادلىق تەشكىلاتى ۋە ئۇنىڭ پائالىيەتلىرى 178
مىللىي ئازادلىق تەشكىلاتلىرىنىڭ كۆرەش نىشانى 184
غۇلجا «ئازادلىق تەشكىلاتى» نىڭ سىياسىي پروگراممىسى 190
2 - پاراگراف: نىلقا قوراللىق قوزغىلىڭىدىن غۇلجا قوزغىلىڭىغىچە 196
ئالمىتىدىكى تەييارلىق 196
نىلقا قوزغىلىڭىنىڭ باشلىنىشى 200
نىلقىنىڭ ئازاد قىلىنىشى 212
خىتاي ئەمەلدارلىرىنى تۈنجى قېتىم جازالاش 215
«ئالتە ئوغرى» دىن زور پارتىزان قوشۇنىغىچە 219
نىلقانىڭ ئازاد قىلىنىشىنىڭ زىلزىلىسى ۋە خىتاينىڭ ئىنكاسى 227
«ئازادلىق تەشكىلاتى» نىڭ جىددىي ئورۇنلاشتۇرۇشى - غۇلجىغا ھۇجۇم 234
3 - باب: 7 - نويابىر ئىنقىلابى - غۇلجا قوزغىلىڭى 241
1 - پاراگراف: غۇلجا قوزغىلىڭى پارتلاش ھارپىسىدا 241

مۇددەتتىن بۇرۇن ئىش باشلاش 241

7 - نويابىر غۇلجا قوزغىلىڭىغا تەييارلىق 245

6 - نويابىر تاڭ سەھەردىكى غېنى باتۇرنىڭ جېڭى 253

2 - پاراگراف: غۇلجا قوزغىلىڭى ۋە غۇلجىنى ئازاد قىلىش جەڭلىرى 255

7 - نويابىر غۇلجا قوزغىلىڭىنىڭ تۇنجى ئوقى 255

ۋالىي مەھكىمىسى ئېلىش جېڭى 264

باش ساقچىنى ئېلىش جېڭى 268

4 - باب: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ تەركىبى 273

1 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دەسلەپكى تۈزۈلمىسى 273

ئوق ئاۋازى ئىچىدە دۇنياغا كەلگەن جۇمھۇرىيەت 273

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ تۇنجى كۈندە ئېلان قىلىنغان ئەزالىرى 278

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت تەشكىلاتى ۋە ئۇنىڭ دەسلەپكى ھەربىي - سىياسىي تەدبىرلىرى 284

خەلقئارالىق ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ۋە ياردىمىگە ئېرىشىشكە ئىنتىلىش 285

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەربىي ھەرىكەت ۋە ھەربىي سەپەرۋەرلىكى 288

2 - پاراگراف: سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە غۇلجا قوزغىلىڭى 293

خىتاينىڭ قوزغىلاڭنى «سوۋېت ئىغۋاسى» دەپ قارىلىشى 293

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەمىنلىگەن قورال - ياراق ۋە ئوق - دورىلىرى 301

3 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت تەشكىلى ۋە سىياستى 306

«شەرقىي تۈركىستان خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىق دېكلاراتسىيەسى» 306

سىياسىي پروگراما 309

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت تەشكىلى تەركىبى 313

4 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پارتىزان تەشكىلىي تەركىبلىرىنى كۈچەيتىشى 321

غۇلجا قوزغىلىڭىدا جەڭ قىلغان دەسلەپكى پارتىزان ئەترەتلىرى 321

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دەسلەپكى پارتىزان قوشۇنلىرىنى كېڭەيتىشى 327

دەسلەپكى چوڭ -كىچىك پارتىزان قوشۇنلىرى 331
سېرىيوژا لاپشىن قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى رۇسلارنى ۋە ئۇيغۇرلارنى ئاساس قىلغان پارتىزانلار پولكى 332
شەرىپاك گەيجاڭ، پالتىيېف ئەترەتلىرى ئاساسىدا غۇلجىدا تەسىس قىلىنغان غۇلجا پارتىزانلىرى 1 - ئاتقۇچىلار پولكى 333
كېرىم ھاجى، مەنسۇر لومىيېفنىڭ تۇڭگان ئەترىتى 333
غېنى باتۇر ئەترىتى 334
سۇيدۇڭ پارتىزانلىرى 334
كۈرە پارتىزانلىرى 335
توققۇزتارا پارتىزان ئەترىتى 336
بورتالادىكى ئۇيغۇر پارتىزانلىرى 337
بورتالا، ئارشاڭدىكى موڭغۇل پارتىزانلىرى 338
يۇلتۇزدىكى موڭغۇل قوشۇنى 339
سوۋېت ھەربىي مەسلىھەتچىلەر گۇرۇپپىسىنىڭ غۇلجىغا كېلىشى 340
ئامېرىكا دىققەت قىلغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى 348
5 - باب: خىتاي ھەربىي دائىرىلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتنى يوقىتىش ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتى 355
1 - پاراگراف: خىتاي ھەربىي - مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ دەسلەپكى تاكتىكىسى 355
ئۈرۈمچى دائىرىلىرى قوللانغان تىنچ چارە - تەدبىرلىرى 355
ھەرەمباغ خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئىلىدىكى تايانچ نۇقتىسى 366
2 - پاراگراف: ئۇمۇمىيۈزلۈك ئىلىنى ئىشغال قىلىش ئۇرۇنلاشتۇرۇشى 369
جاڭ كەيشىنىڭ بىۋاستە ھەربىي ئۇرۇنلاشتۇرۇشى 369
غۇلجىدىكى قوشۇنلىرىنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇش پىلانى 371
6 - باب: شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئىلى ۋىلايىتىنى تولۇق ئازاد قىلىش جەڭلىرى 375
1 - پاراگراف: ئىلى ۋىلايىتى ناھىيەلىرىنىڭ ئازاد قىلىنىپ شەرقىي تۈركىستان ھاكىمىيىتى تەسىس قىلىنىشى 375
قورغاسنى ئازاد قىلىپ، ياردەم يولىنى ئېچىش 375
غۇلجا ناھىيەسىنىڭ ئازاد قىلىنىشى 380
تېكەسنىڭ ئازاد قىلىنىشى 381
موڭغۇلكۈرەنىڭ ئازاد بولۇشى ۋە موڭغۇل پارتىزانلىرى 381

چاپچالنىڭ ئازاد قىلىنىشى 384
توققۇزتارانىڭ ئازاد بولۇشى ۋە تەلئەت مۇسابايوف ھەم ئىلياسنىڭ ئۈرۈمچىگە كېتىشى 385
سۈيدۇڭنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن قورشاۋغا ئېلىش 390
سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىگە كۆرسەتكەن دەسلەپكى ياردىمى 394
سوۋېت ئىتتىپاقى ئىلىغا ئەۋەتكەن دەسلەپكى قوراللىق ئەترەتلەر ۋە ھەربىي ياردەملەر 396
«باتۇر» ۋە «بۈيگۇ» ناملىق ئەترەتلەر 404
سۈيدۇڭنى ئازاد قىلىش 409
شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ سۈيدۇڭ ناھىيەلىك ھاكىمىيىتى 419
2 - پاراگراف: مانجۇ - خىتايلارنىڭ ھەربىي مەركىزى كۈرەنى ئازاد قىلىش 420
خىتاينىڭ كونا ھەربىي قورغان - كۈرەدىكى مۇداپىئەسى 420
كۈرەنى قورشاۋغا ئېلىش 425
كۈرەنى تىنچ ئازاد قىلىش 437
كۈرەدە رايونلۇق ھۆكۈمەت تەسىس قىلىنىشى 442
7 - باب: شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرىنىڭ خىتاينىڭ كەڭساي ۋە ئاچال ئارقىلىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى يوقىتىش ھەربىي ھەرىكىتىنى بەربات قىلىشى 447
1 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرىنىڭ كەڭسايدىكى توسۇپ زەربە بېرىشى 447
ئىلىغا كىرىشنىڭ بىرىنچى ئۆتكىلى كەڭساي 447
گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ كەڭساي ۋە ئاچالدىن غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش ھەرىكىتىنىڭ تارمار بولۇشى 450
خىتاي قوشۇنلىرىنىڭ كەڭسايدىكى ئومۇمىي ھۇجۇملىرىنى چېكىندۈرۈش 454
گومىنداڭ قوماندانلىق شتابىنىڭ كەڭساينى ئىگىلەش ھەل قىلغۇچ پىلانىنىڭ بىتچىت قىلىنىشى 455
شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى پارتىزانلار باش شتابىنىڭ سەنتەينى ئىگىلەپ، سايرام ئەتراپىغا كېڭىيىش ئوپېراتسىيەسى 464
گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ كەڭساي ئۇرۇشىدىكى مەغلۇبىيەتلىرىنىڭ سەۋەبلىرى 468
2 - پاراگراف: ئارشاڭ رايونى ۋە ئاچالدىكى جەڭلەر 475

ئارشاڭنىڭ ئازاد قىلىنىشى 475
لى يۇشاڭنىڭ ئارشاڭدىن ئاقسۇ داۋىنى ئارقىلىق غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش پىلانىنىڭ بەربات بولۇشى 486
ئاچال ۋە كۆكۈرچىن تاغ ئېغىزلىرىدىكى جەڭلەر 487
8 - باب: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئۈچۈن ھايات - ماماتلىق ئېلىشىش: ئىلى ۋىلايىتىنى تولۇق ئازاد قىلىش 495
1 - پاراگراف: ئاچال داۋىنى ئارقىلىق غۇلجىغا بېسىپ كىرىش ھەرىكىتى 495
ئاچال داۋىنىدىن غۇلجىغا بېسىپ كىرىش ھەربىي ئۇرۇنلاشتۇرۇشى 495
شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئۈچۈن ھەل قىلغۇچ پەيت 500
خەلقنىڭ سەپەرۋەرلىككە كېلىپ ئۆز جۇمھۇرىيىتىنى قوغداپ قېلىشى 514
2 - پاراگراف: خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئىلىدىكى ئەڭ ئاخىرقى قورغىنىنى ئىگىلەش 521
ھەرەمباغ، ئايرودروم ۋە لەڭشاڭدىكى قورشاۋ ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرقى باسقۇچى 521
جاڭ كەيشىنىڭ ئاخىرقى قورغانىنى قوغداش ئۇرۇنلاشتۇرۇشى 526
تىنچلىق بىلەن تەسلىم قىلىشقا تىرىشىش 534
3 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي قوشۇنلىرىنى ئىلى ۋىلايىتىدىن تولۇق تازىلىشى 536
ھەرەمباغ، ئايرودروملاردىكى ئاخىرقى شىددەتلىك ئېلىشىش 536
گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ ئادەم گۆشى يەپ بولسىمۇ قارشىلىق كۆرسىتىشى 546
ھەرەمباغ، ئايرودرومدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا قارشى ھەل قىلغۇچ ھۇجۇم 548
دۈشمەننى پىلىچىخاڭ ۋە چاپقانيوتادا يوقىتىش 550
ئۇلجا - غەنىمەتلەر ۋە يوقىتىلغان دۈشمەن 557
شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئەسىرلەر لاگېرى 564
ھەرەمباغ، ئايرودرومدىن ئىبارەت ئۈچ نۇقتا ۋە ئىلى ۋادىسىنىڭ تولۇق ئازاد بولۇشىنىڭ يەكۈنى 568
9 - باب: ئالتاي قازاقلىرىنىڭ ئازادلىق كۈرەشلىرى، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە ئالتاي ئىنقىلابى 577
1 - پاراگراف: ئالتاي قازاقلىرىنىڭ قارشىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ كۆچىيىشى 577
ئالتايدىكى قازاقلارنىڭ قارشىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ باشلىنىشى 577
موڭغۇلىيە - سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە قازاق ئىنقىلابچىلىرى ئارىسىدىكى ھەمكارلىقنىڭ ئورنىتىلىشى 583

ئالتاي قازاق مىللىي گۇللىنىش كومىتېتى ۋە ئوسماننىڭ خان ئاتىلىشى 588

جەمىنەيدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئازادلىق ئويغىنىشى 592

2 - پاراگراف: قازاقلار قوزغىلىڭىنىڭ قوللاشقا ئېرىشىشى 596

ئوسمان ئىسلام ۋە چويبالسان ئەھدىنامىسى 596

ئوسمان ۋە چويبالساننىڭ ئۇچرىشىشىنىڭ ئارقىسىدىكى ستالىننىڭ قارارى 600

چويبالسان بىلەن ئوسماننىڭ ئىككىنچى قېتىملىق كۆرۈشۈشى 605

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالتاي قازاقلىرىنىڭ ئازادلىق قوزغىلاڭلىرىنى كۈچەيتىشى 609

3 - پاراگراف: ئالتايدىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەلىبىگە يۈزلىنىشى 610

ئالتاي مىللىي ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى 610

ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ قازاقلارنى ئۆز بازىلىرىغا توپلىشى 619

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالتاي قازاق قوزغىلاڭچىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك قوللاش قارارى 621

ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ 1945 - يىلى 3 - ئايغىچە بولغان ئارىلىقتىكى غەلىبىسى 626

10 - باب: خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ھۇجۇمدىن مۇداپىئەگە ئۆتۈشى ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇنتىزىم ھەربىي تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىشى 629

1 - پاراگراف: خىتاي قوشۇنلىرىنى جىڭغا چېكىندۈرۈش تەدبىرلىرى 629

جاڭ كەيشىنىڭ «پۈتۈن شىنجاڭدىن ئايرىلىپ قېلىش» ئەندىشىسى 629

جاڭ كەيشىنىڭ ما بۇفاڭ قوشۇنىنى يۆتكەپ، مۇسۇلمانلارنى مۇسۇلمانلارنىڭ قولى بىلەن يوقىتىش پىلانى 633

ئەلىخان تۆرىنىڭ ما بۇفاڭنى قولغا كەلتۈرۈش تاكتىكىسى 634

2 - پاراگراف: بۆرتالا ۋە سايرام كۆلى ئەتراپىدىكى جايلارنىڭ ئازاد قىلىنىشى 641

پارتىزانلارنىڭ سايرام كۆلى بويلىرىغىچە بولغان جايلارنى ئىگىلىشى 641

بورتالانى ئازاد قىلىش 643

3 - پاراگراف: مۇنتىزىم ئارمىيەنىڭ قۇرۇلۇشى 645

مۇنتىزىم ئارمىيە قۇرۇشقا جىددىي تەييارلىق 645

8 - ئاپرېل شەرقىي تۈركىستان ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى ۋە پاراتى 652

شەرقىي تۈركىستان ئارمىيەسىنىڭ دەسلەپكى مۇنتىزىم تەركىبى 656

مىللىي ئارمىيەنىڭ دەسلەپتە قۇرۇلغان پولكلىرى 660

مۇستەقىل باتاليون ۋە باشقىلار 662

مىللىي ئارمىيەنىڭ ئارتىلەرىيە دىۋىزىيونى 662
مىللىي ئارمىيەدە ھەربىي ئىنتىزام 666
مىللىي ئارمىيەدە تېببىي ياردەم 668
مىللىي ئارمىيە تۈرى ۋە كوماندىرلار تەركىبى 669
مىللىي ئارمىيە مارش ناخشىلىرى 673
11 - باب: يالتا كېلىشىمىدىن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۇدرەتلىنىشىگىچە 677
1 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ غەلبىسى ئارقىسىدىكى يالتا يىغىنى 677
يالتادىكى ئۈچرىشىش 677
يالتا كېلىشىمىدىكى ستالىنىنىڭ شەرتى 680
شەرقىي تۈركىستان رەھبەرلىرى يالتا يىغىنىدىن خەۋەرسىز 685
2 - پاراگراف. ئۇيغۇرلار ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ كېيىنكى دەۋرىدىكى خەلقئارا ۋە سوۋېت -خىتاي مۇناسىۋەتلىرىدە 689
دۇنيا ئۇرۇشى ۋە ئۇيغۇرلار 689
شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ستالىندىن كۈتكەن ئۈمىدى 694
بېرىيا ۋە ۋىشىنسكىينىڭ شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قورال لاندۇرۇش ۋە كۈچەيتىش لايىھىسى 696
خىتاي ئوفىتسېرلىرىنىڭ ئۆز مەغلۇبىيىتىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا دۆڭگىشى 700
شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملىشى ۋە كۈچەيتىشى 704
3 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئومۇمىي ھەربىي ھۇجۇملىرىنىڭ ئارقىغا سوزۇلۇشىدىكى خەلقئارالىق ئارقا كۆرۈنۈش 708
نېمىشقا مىللىي ئارمىيە ھۇجۇمغا ئۆتمەيدۇ؟ 708
ئامېرىكانىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈمىدى 712
جاڭ كەيشىنىڭ ستالىن بىلەن سۆزلىشىشنى ئارقىغا سوزۇشى 715
جاڭ كەيشىنىڭ قورقۇشى 717
12 - باب: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەربىي قۇدرىتى ۋە جاڭ كەيشىنىڭ باش ئېگىشى 721
1 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان ئارمىيەسىنى قورال لاندۇرۇش ۋە كۈچەيتىش 721
ستالىنىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى قورال لاندۇرۇش قارارى 721

شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسى قوماندانلىقى تەركىبىدىكى سوۋېت ۋە
رۇس ئېلېمېنتى 725
سوۋېت ئىستىپاقىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ئوپېراتسىيەسىگە بىۋاستە رەھبەرلىك
قىلغۇچىلىرى 734
سوۋېت - خىتاي سۆھبىتىنىڭ باشلىنىشى ۋە جاڭ كەيشى دۇچ كەلگەن بېسىم 739
13 - باب. ئۈچ فرونت بويىچە پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاننى ئازاد قىلىش نىشانى 745
1 - پاراگراف: تارباغاتايدىكى ئازادلىق ھەرىكەتلىرى ۋە پارتىزان گۇرۇپپىلىرى 745
چۆچەكتىكى «مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش» تەشكىلاتى 745
رابوف پارتىزان ئەترىتى 747
«مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش تەشكىلاتى» نىڭ پارتىزان ئەترىتى 750
قىزىلتۇز پارتىزان ئەترىتى 752
چاغانتوقاي پارتىزان ئەترىتى 753
ساۋەن - شىخۇ ئەتراپىدىكى پارتىزان ئەترەتلىرى 754
شەرقىي تۈركىستان ئارمىيەسىنىڭ ئۈچ فرونت بويىچە جەڭ قىلىش پىلانى 755
ھەربىي قوشۇننى جىددىي كۆپەيتىش ۋە قوراللاندۇرۇش 761
2 - پاراگراف: شىمالغا يۈرۈش قىلىش ئۇرۇشىنىڭ باشلىنىشى 764
تارباغاتاينى ئازاد قىلىش تەييارلىقى 764
سايرام بويىدىن شىمالغا ئاتلىنىش 769
خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تارباغاتايدىكى ھەربىي كۈچى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى 771
3 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تارباغاتاينى ئازاد قىلىشى 774
تارباغاتايدىكى تۇنجى غەلىبىلىك جەڭلەر 774
دۆربىلجىن ئۇرۇشى 775
چۆچەك شەھىرىنى ئازاد قىلىش 777
چۆچەكنىڭ ئازاد قىلىنىشى جاڭ كەيشىنى چۆچۈتتى 782
سوۋېت - خىتاي سۆھبىتىدىكى ئىلگىرىلەش - جاڭ كەيشىنىڭ يول قويۇشى 788
14 - باب: ئالتاي - شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىر قىسمى 791
1 - پاراگراف: ئالتايدىكى كۈچ ئېلىشىش 791
خىتاي ئارمىيەسىنىڭ ئالتايدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالى 791
جۇڭغارىيەدىكى ئىستراتېگىيەلىك ئۆتكەل - قوبۇقسارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشى 793

قېچىش ئالدىدىكى قىرغىنچىلىق ۋە قاسىم بەختىيارى ئائىلىسى پاجىئەسى 809
مىللىي قىرغىنچىلىق 815
2 - پاراگراف: شەرقىي تۈركىستان بايرىقىنىڭ ئالتاي تاغلىرىدا لەپىلدىشى 818
قازاق قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ سارسۈمبەنى تالىشىش جەڭلىرى 818
مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالتايغا يۈرۈشى 823
ئالتاي شەھىرىنىڭ ئازاد قىلىنىشى 825
ئەلىخان تۆرە: ئالتاي شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىر قىسمى 830

ئۇيغۇر ئومۇمىي تارىخى

7 - توم

THE GENERAL HISTORY OF UYGHURS

VOLUME 7

CONTENTS

Preface

Chapter 1. The story behind of the beginning of the Second East Turkestan National Liberation Movement in 1944-1949

1. Causes and factors of the revolution
    - Title of revolution: East Turkestan National Liberation Revolution
    - Existing ideas on national liberation and independence
    - East Turkestan: the homeland of Uyghurs and other Turkic peoples
    - Religious and homeland factors for the revolution
    - Factors of ethnic contradiction
    - Viewpoints on "Chinese aggressors", "Chinese despots" and "Chinese colonialists"
    - Viewpoints on Soviet support and influence
    - Chinese oppression: Sheng Shi-Cai and the Kuomintang's political, social and economic oppression
2. The source and organization of the revolution
    - The influence of the first East Turkestan Revolution
    - The beginning of the second National Revolution and its cause
    - The emergence of underground resistance movements
    - Youth political organizations in Ghulja
3. The transformation of international relations
    - Sheng Shi-Cai's betrayal to Stalin
    - Sheng Shi-Cai during the Joseph Stalin-Chiang Kai-Shek conflict
4. Sheng Shi-Cai as a source of conflict in the international relations of the Chinese Kuomintang
    - The political and administrative measures of the Chinese Kuomintang government
    - Factors behind the Soviet support of the indigenous people's revolution
    - The Soviet Political Bureau's decision to exclude Sheng Shi-Cai
    - The Role of the U.S. in urging Sheng Shi-Cai to step down
    - The Vice President of U.S. Henry Wallace in Urumchi

- Chiang Kai-Shek's decision

5. Han chauvinism and the socio-ethnic conflict

- The Ecenomic and social circumstances
- Minority Chinese and majority Uyghur: an imbalance between different ethnic populations in Xinjiang
- Han chauvinism and the distribution of power

Chapter 2. The Ili Revolution and the Birth of the East Turkestan Republic

1. 1. Underground Resistance Movements before and after the Ili Revolution

- The Soviet Union's decision to support the East Turkestan National Freedom Movement
- The Soviet Union's specific operations
- The East Turkestan Liberation Organization and its activities

2. From the Nilqa Uprising to the Ghulja Uprising

- Preparations in Almaty
- The beginning of the Nilqa Uprising
- The liberation of Nilqa
- The punishment of Chinese Officials by insurgents
- From "Six Bandits" to a rebellion army
- Wave of liberation in Nilqa and the Chinese response
- The urgent deployment of the "Liberation Organization": An attack on Ghulja

Chapter 3. A November Revolution – the Ghulja Uprising

1. On the Eve of the Ghulja Uprising

- Starting the uprising in Ghulja
- Preparations for the November 7th Ghulja Uprising
- Gheni Batur's attack early on the morning of November 6th

2. The Ghulja Uprising and wars to Liberate Ghulja

- The first shot of the November 7th Ghulja Uprising
- The occupation of City Hall
- The occupation of the Police Station

Chapter 4. Establishing the East Turkestan government and its structure

1. Initial legislation of the East Turkestan Republic

- The republic that was born with the sound of a gunshot
- The state organizations and military-political strategy of the East

Turkestan Republic

- The anticipated support of the international community and the Soviet Union
- Military actions and interactive measures

2. The Soviet Union and the Ghulja Uprising

- China's allegations of the uprising as "Soviet infiltration"
- Weapons provided by the Soviet Union

3. State organizations and policies of the East Turkestan Republic

- The "Declaration of Independence" of the East Turkestan Republic
- The Political Agenda of the East Turkestan Republic
- The structural components of the East Turkestan Republic

4. The strengthening of partisan troops in the East Turkestan Republic

- Partisan troops that took part in the Ghulja uprising
- Expanding initial partisan troops of the East Turkestan Republic
- Various partisan troops of the East Turkestan Republic
- The arrival of a Soviet delegation in Ghulja
- The attention of the United States' is captured by the East Turkestan Republic

Chapter 5. On the attempts of China's Kuomintang military forces to destroy the East Turkestan Republic

1. The initial strategy of Chinese military forces

- On the peaceful tactics implemented by Urumqi authorities
- On the attempts to put an end to the uprising by military forces
- Herembagh, a supplemental base of the Chinese military

2. The plan to conquer Ili by dividing into five lines

- The direct involvement of Chiang Kai-Shek in military action
- On the plan to rescue the surrounded troops in Ghulja

Chapter 6. The complete liberation of Ili by the East Turkestan government

1. On the liberation of the counties of Ili Prefecture and establishment of local East Turkestan regimes

- The Liberation of Qorghas (Chilpengze)
- The Liberation of Ghulja county
- The Liberation of Tekes
- The Liberation of Mongghulkure and Mongol Partisans

- The Liberation of Chapchal
- The Liberation of Toqquztara and the escape of Talat Musabayof and Liu Bingyi
- The Siege of Suydung
- On the initial support of the East Turkestan government by the Soviet Union

2. The liberation of the large county of Suydung by East Turkestan forces

- The first armed forces and military assistance sent by the Soviet Union
- The "Batur" and "Buygu" detachments
- The liberation of Suydung
- The Suydung County government of East Turkestan

3. The liberation of Kure

- China's defense of Kure, an old Chinese military base
- The siege of Kure
- The peaceful liberation of Kure
- The establishment of a regional government in Kure

Chapter 7. Stopping China's plan to exterminate the East Turkestan Republic by going through Kengsay and Achal

1. East Turkestan partisans block battles in Kengsay

- Kengsay, the first barrier when entering Ili
- The failure of the Chinese military forces' attempted attack on Ghulja through Kengsay and Achal
- The failure of the Chinese military plan to seize Kengsay
- The actions of partisans to occupy Sentey and expand to Sayram
- The factors behind the failure of the Chinese army during the Kengsay War

2.Battles in Arshang and Achal district

- The liberation of Arshang
- The failure of Li Yu-Xiang's plan to attack and occupy Ghulja through the Aksu valley
- The battles at Achal and Korkurchin mountain

Chapter 8. The life and death battle for the East Turkestan Republic: The liberation of Ili District

1. The operation to cross the Achal valley and occupy Ghulja

- The military arrangement to occupy Ghulja through Achal valley
- A critical time for the East Turkestan Republic

- The overall sentiment of people to defend their own Republic

2. Occupying the last military base of Chinese troops in Ili

- The last stage of siege surrounding in Herembagh, Liangxiang and the airport
- On Chiang Kai-Shek's plan to defend the last military base
- Attempts to conquer in peaceful manner

3. The East Turkestan government's operation to repel the Chinese military in Ili

- The last and most intense fight at Herembagh and the airport
- The final attack on the Kuomintang army at Herembagh and the airport
- Shedding the blood of the enemy at Pilichixang and Chapqanyota
- The War Trophies of the East Turkestan Republic
- The prison the East Turkestan government set up for prisoners of war

Chapter 9. On the battles of Kazakhs in Altay and the Soviet Union and on the Altay Revolution

1. The increase of Kazakh resistance movements in Altay

- The beginning of the Kazakh resistance movement in Altay
- On the Mongol-Soviet alliance and establishment of cooperation among Kazakh partisans
- On Kazakh national rejuvenation and the proclamation of Osman as Khan
- On the national liberation wars of the Uyghurs in Jemuney

2. The support of the Kazakh uprising

- Osman Islam and the Khorloogiin Choibalsan agreement
- On Stalin's decision to let Choibalsan meet Osman Batur
- On the second meeting between Choibalsan and Osman Batur
- On the Soviet Union's support to strengthen the Altay uprising

3. The victory of the Altay Uprising

- On the Altay National Revolution Interim Government
- Gathering of Altay partisans at the Koktoqay county
- On the Soviet Union's decision to fully support the Kazakh Revolution in Altay
- On the victories gained by Altay partisans through March, 1945

Chapter 10. The institutionalized military system of the East Turkestan Republic

1. Repelling Chinese troops to the Jing frontline and the forma-

tion of a defensive line

- Partisan occupation of lands extending to Sayram Lake
- The liberation of Bortala

2. From partisans to an official army

- Preparations for the establishment of a formal army
- The April 8th gathering to establish the East Turkestan National Army with a military parade
- The initial structure of the National Army
- The military regulations of the National Army
- The medical support of the National Army
- The headquarters of the National Army
- The war booty of the National Army
- Enemies killed and captured by the National Army
- The structure of the East Turkestan National Army
- Piece of the East Turkestan National Army's anthem

Chapter 11. From the Yalta Agreement to a strengthened East Turkestan Republic

1. The Yalta Conference behind the victory of the East Turkestan Revolution

- A meeting in Yalta
- Stalin's demand in the Yalta Agreement
- People in East Turkestan are unaware of the Yalta Conference
- The strengthening of East Turkestan's power and government organizations

2. The Uyghurs in post-World War II Sino-Soviet and international relations

- Uyghurs and the World War
- The East Turkestan Government's expectations for Stalin
- Beriya and Vishinskiy's plan to supply weapons to the East Turkestan Republic
- Delaying the attacks of the East Turkestan forces
- China's falsification of its own failure as mistakes of the Soviet Union

3. The international context behind the delayed attacks by the East Turkestan government

- On why the National Army did not attack
- The U.S. expectations for the Soviet Union to take part in the war against Japan
- Chiang Kai-Shek delays talk with Stalin

- Chiang Kai-Shek's fear

Chapter 12. On the military strength of the East Turkestan Republic and Chiang Kai-Shek's capitulation

1. Strengthening and supplying weapons to the East Turkestan Army
   - On the decision of Stalin's political bureau to supply weapons to the East Turkestan National Army
   - Soviet and Russian influence on the East Turkestan National Army headquarters
   - The start of Sino–Soviet Talks and the pressure Chiang Kai-Shek faced

Chapter 13. On the plan to liberate the whole of East Turkestan

1. On the liberation movements in Tarbaghatay and its partisan groups
   - The "For National Liberation" organization in Chochek
   - The Ryabof Russian Partisan Group
   - The partisan group, "National Liberation," in Chochek
   - The "Red Salt" Partisan Group
   - The Chaghantoqay Partisan Group
   - Partisan groups around Sawen–Shixo (Wusu)
   - A Three-front war plan for the East Turkestan Republic National Army
   - The strengthening and arming of a military power
2. Beginning the march to the North
   - On the preparations to liberate Tarbaghatay
   - The beginning of Sino-Soviet Talks under the East Turkestan Republic National Army's attack
   - Marching north from Sayram Lake
   - On the military forces of China in Tarbaghatay and its military arrangement
3. Liberation of the Tarbaghatay by the East Turkestan Republic
   - The first victory of the war in Tarbaghatay
   - The Dörbiljin Battle
   - The Liberation of Chochek
   - Chiang Kai-Shek panicked by the liberation of Chochek (Tacheng)
   - Improvements in China – Soviet talk and Chiang Kai-Shek's concession

Chapter 14. Altay as a part of the East Turkestan Republic

1. A power struggle in Altay

- The military arrangement of the Chinese Army in Altay
-
- The liberation of a strategic place - Qobuqsar
-
- A massacre and the tragedy of Qasim Bextiyar's family

2. The East Turkestan flag on the Altay mountains
   - On the Kazakh army's struggle to seize Sarsumbe
   - On the East Turkestan National Army's journey to Altay
   - The liberation of Altay
   - Alikhan Tore: Altay is a part of the East Turkestan Republic

ئۇيغۇرلار ياۋرو-ئاسىيا خەلقلىرى ئارىسىدا شانلىق قەدىمي مەدەنىيەت ۋە دۆلەتچىلىك ئەنئەنىلىرى ياراتقان خەلق بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇلارنىڭ بېسىپ ئۆتكەن كۆپ ئەسىرلىك سىياسىي، ئىجتىمائىي - ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت تارىخى مۇساپىلىرى ئىككى ئەسىردىن بۇيان دۇنيا ئالىملىرى تەرىپىدىن زور ساندىكى ئەسەرلەرنىڭ، جۈملىدىن مەخسۇس ئۇيغۇر تارىخى، شەرقىي تۈركىستان تارىخى ئەسەرلىرىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە ئاساس بولغان بولسىمۇ، ئەمما تېخى ھازىرغىچە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەدىمكى دەۋرلەردىن كۈنىمىزگىچە بولغان بارلىق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىنى مۇپەسسەل يورۇتۇپ بېرىدىغان «ئومۇمىي تارىخى» مەيدانغا كەلمىگەنىدى. تارىخشۇناس دوكتور نەبىجان تۇرسۇن ئۆزىنىڭ 30 يىلغا يېقىن جاپالىق ئىلمىي ھاياتىنى، كۈچ-قۇۋۋىتى ۋە ئەقىل-ئىدراكىنى سەرپ قىلىش بەدىلىگە 12 توملۇق «ئۇيغۇر ئومۇمىي تارىخى»دىن ئىبارەت زور ھەجىملىك ئىلمىي ئەسىرىنى يېزىپ پۈتتۈرۈش ئارقىلىق بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇپ خەلقىمىزگە تەقدىم قىلدى. قولىڭىزدىكى بۇ 5 توملۇق «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئومۇمىي تارىخى» ئەنە شۇ «ئۇيغۇر ئومۇمىي تارىخى»نىڭ بىر قىسمى بولۇپ، بۇنىڭدا 1943 - يىلدىن 1950 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھەم خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئىشغالىيىتىگە ئائىت پۈتۈن جەريانلار، بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەربىي-سىياسىي، سودا-ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت ۋە باشقا بارلىق دۆلەتچىلىك ئۆزگىچىلىكلىرى ئورىگىنال ھۆججەتلەر ۋە ماتېرىياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مول ئۇيغۇر مەنبەلىرى، بولۇپمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆپ ساندىكى ئىلگىرى مۇتلەق مەخپىي تۇتۇلغان ئارخىپ ھۆججەتلىرى، ئامېرىكا، تەيۋەن ئارخىپلىرى شۇنىڭدەك ھازىرغىچە دۇنيادا ئېلان قىلىنغان رۇسچە، ئىنگلىزچە، خىتايچە ۋە باشقا تۈركىي تىللاردىكى ھەر خىل ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىش ئاساسىدا تەپسىلىي يورۇتۇلغان. بولۇپمۇ ئاپتور شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىچكى سىرلار، خەلقئارا ئارقا كۆرۈنۈش ۋە باشقا نازۇك، ئېنىقسىز تەرەپلەرنى يورۇتۇشتا ئۆزىنىڭ 1990 - يىللاردا موسكۋادا دوكتورلۇق ئوقۇش جەريانىدىن تارتىپ توپلاپ كەلگەن كۆپ ساندىكى سوۋېت ئارخىپلىرىنى ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلەرنى تۇنجى قېتىم باشقا مەنبەلەر شۇنىڭدەك نەچچە ئونلىغان جۇمھۇرىيەت شاھىتلىرىنىڭ مەلۇماتلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ ئانالىز قىلغان. مەزكۇر 5 توملۇق «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئومۇمىي تارىخى» ئۇيغۇر خەلقىنىڭ، ئۆزلىرىنىڭ ئەنە شۇ مۇرەككەپ، شانلىق ۋە پاجىئەلىك سىياسىي قىسمەتلىرىنى، جۈملىدىن ئۆز مۇستەقىل دۆلىتى- شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى تولۇق چۈشىنىشى، بىلىشى ۋە تەجرىبىلەرگە ئىگە بولۇشىنى تەمىن ئېتىدۇ.

ھازىرغىچە بىرقىسىم ئەللەردە مەزكۇر دەۋرگە ئائىت مەلۇم ساندا مەخسۇس ئەسەرلەر مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما دوكتور نەبىجان تۇرسۇننىڭ بۇ ئەسىرى بۇلارنىڭ ئىچىدىكى كۈچلۈك ئاكادېمىيەلىك تارىخشۇناسلىق مېتودولوگىيەسىگە تايانغان ئەڭ تەپسىلىي، ئەڭ تولۇق، ئەڭ مۇكەممەل ، ئەڭ كۆپ مەنبەلىك ئىلمىي ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئوقۇرمەنلەرنىڭ نۆۋەتتىكى جىددىي ئېھتىياجىنى چىقىش قىلىپ مەزكۇر جۇمھۇرىيەت دەۋرى قىسمىنى ئالدى بىلەن نەشر قىلىپ، داۋاملىق ھالدا باشقا توملارنى ئارقىمۇ-ئارقىدىن ئوقۇرمەنلەر ھوزۇرىغا تەقدىم قىلىش قارار قىلىندى.

—— نەشرىياتتىن

ISBN 978-1-7770498-3-6